

Так як же, дійсно, це сталося, що я покохав її? І що це таке було: чи справжнє кохання, чи скороминучий захват? Чи просто природний вихід для свого суму знайшла душа? Я досі не знаю.

Був такий мент у моєму житті, коли все здавалося занадто обридлим, зайвим, непотрібним, – все, починаючи з оточення і кінчаючи власною істотою. Співупав він із великою політичною зміною, при котрій щохвилини могла округи поллятися кров, і, лягаючи звечора, не був певним, чи встанеш уранці. Потім було багато таких змін і більш страшних, але тоді це творилось вперше і тому так шарпало нерви.

Уже десь близько надірваним та непохитним голосом про щось кричали гармати, ніби переконуючи переляканих людей у своїй швидкій перемозі, а вечорами місто наповнялось незгідним гамором рушниць. Хитро причаївшись, вони чекали менту, коли натовлені довгою промовою гармати переводили дух, і тоді, раптом знахабнівши, починали свою суху гавкотню. Одного разу навіть, як зірвана з місця згряя галок, схвильовано загомоніли кулемети, намагаючись розповісти про щось, таке важливе й негайне. Але зараз же й змовкли, немов спіймані на недозволеному й покарані.

Багато днів тяглося це і чим далі, тим важче був тягар у душі і тим більш прагнулось Великого Спокою і... ласки. Еге, так, хорошої м'якої ласки. Хотілось зробитись маленьким затурканим киценятком, скочити на коліна і, задоволено муркотячи, тертись об ласкаво схилені груди. А хіба киценяткові не все одно, об чиї груди тертись? Аби теплі та м'які!

А я вже давно не мав любої жіночої ласки. Може, тому ця жінка прийшла й узяла мене зо всією моєю бажаною кохання істотою, як належну їй. Вона не була вродливою, але я кохав її; не вміла, не була спроможною дати мені щастя, але я був щасливим. Був щасливим і кохав, бо і тоді, і ще довго потім, прокидаючись уночі, шепотів її ім'я. І на вулиці

почасту мимохить і не до речі власним думкам зривалось воно. А одна лише гадка про неї наповнювала душу спокоєм.

І тепер мені не дуже хочеться поратись у цьому почутті та означати його якоюсь конкретною назвою. Не однаково хіба, як воно зветься: кохання, захват, зненависть? Душа бажала ласки і спокою – вона їх досягла.

Я кохав її. Іноді не міг навіть дивитись на інших жінок.

Але весь час не кидав шукати. Шукав її, Справжню.

Відколи почав жити, шукаю. Відколи став на шлях життя, знаю, щодесь є Вона, яка мусить доповнити мою істоту, оплодити її вогнем творчого духу; Вона, без котрої цілком безцільне моє існування, а все пережите і передумане ніколи не виллється на поверх тремтючою хвилею; Вона, яка тільки мусить дати мені Великий Спокій... Іноді здавалось, що от-от уже знайшов; серце завмирало, прислухалось до незнаного, та завжди то був лише осліп неспокійної шукаючої душі, гірка самоомана, що тільки надавала зайвого болю моему буйному духові.

Мусив шукати далі й далі, бо повинно ж було коли-небудь початись моє справжнє життя. А без неї початку не могло бути. І Великого Спокою теж.

Кохавши цю, упевнено знав, що то не Вона. Але кохав, бо ця давала хоч тимчасовий спокій. А він мені так потрібний був, той спокій, для мого шукання, хоча і не був довго бажаним Великим Спокоєм.

І раптом це сталося. Висока, струнка постать, чудові очі на тонкому обличчі, ясний розум і чиста душа. Ах, ця душа. Вона не була наївною, або не дізнаю життя, навпаки: вона знала все, все життя з його брудом. Та цей бруд пройшов повз душу, не залишивши жодного сліду,

не відбившись на ній; і душа її залишалася чистою й непорочною, як у дитини.

Безперечно, це була Вона! Так, бо її присутність наповняла душу і солодким болем і невимовним спокоєм – спокоєм не таким, як раніш, з тою, а новим та бажаним, що утоплював душу в безодні небуття. Це був мій Великий Спокій. Я нарешті спіткав те, чого шукав досягти стільки років.

І вродо... Я чомусь ніколи не вважаю на жіночу вроду, шукаючи своєї Справжньої по душі її. Вродливу жінку рахую лише вдалою формою для повного змісту, якого б гарною не була та форма, вона ніколи не привабить мене до себе, як нема мені потрібного змісту. Я не люблю оздобних дрібничок, котрі здатні тільки на прикрасу віталень – хай, мовляв, випадковий гість побачить, який в мене художній смак, а до змісту тої оздобної витребеньки він не встигне, допорпатись.

Та ця була остільки вродливою, що я мимоволі помітив, як у моїй уяві та, ранішня, блідла поруч з нею і відступала кудись далеко, в якомусь тумані зникаючи. А до того й душа... Ну, я переконався, що нарешті спіткав свою Справжню. Надовго прийшло це нове кохання, мабуть, назавжди.

Побачивши її, відразу відчув, що вона буде моєю. Відчув і схотів. І ще знав, що чого б мені в житті не забажалося, але дуже сильно, те виконувалося.

І це сталося так швидко – на протязі місяця. Кілька шпацирок у гай (ми обидва обожнюємо природу), кілька дотиків, від котрих ніби нове життя вливалось у мою істоту, дві-три випадкові зустрічі на вулиці лише з обмінюванням поглядом. Яко дві доповнюючі себе істоти, ми тяглись одне до одного. Я це відчував тоді весь час, і вона теж.

До неймовірного просто й швидко сталося це. Я ошукав її – не сказав, що кохаю другу, але власне це ж не була ошука – я ту і тоді, і раніш

ніколи не кохав, як Справжню... Та про те, що вона була моєю коханкою, я не наважився розповісти – може, боявся відштовхнути від себе, а може, соромно було, що в мене така негарна, невродлива коханка.

Треба було порвати з тою. Гадалось, що це так просто – сказати відразу правду, а як не стане сміливості, то просто втікти. І я мав рішучий намір це негайно зробити, тим більш, що, на моє здання, так легко це було.

Та, перша, належала до жінок, що в своє кохання вкладають все життя, що раді задля коханої людини позбавитись власного морального обличчя. І вона жила тільки моїми думками, моїми словами. Став я для неї авторитетом, ідеалом, богом. А той бог уріс у велетенський розмір, заповнив усю душу її, так що навіть я почав над собою почувати його тягар.

І ото, коли я з таким рішучим наміром підійшов до неї, щоби сказати правду, вся ця рішучість розбилась об її кохання. Почулось, що правда для неї над силу. Оцей самий бог візьме правду та й вб'є нею.

Але як же? Залишитись назавжди з нею? Брехати? Загубити Справжню?..

Спробував брехати. Вигадав якусь таємничу історію – що я далі не можу продовжувати старих відносин... Боже борони подумати, що я не люблю її... ні, я тільки чомусь не можу zostаватись її коханком. А чому саме? – це таємниця, цього не можу сказати.

А вона пішла на це. Вона може бути без таких відносин. Аби я кохав її. Аби не кохав іншої. Адже я іншої не кохаю? Вона певна, що якби так, то чесно й одверто сказав би про це.

І ми умовились, що зостаємось добрими приятелями-однодумцями, не більш. Ми не продовжуємо інтимних відносин, але ж справа не в них...

Головне, аби душею кохати, справді? От коли я перестану душею кохати, привернусь до іншої, тоді мушу сказати про це, і вона... ну, вона знатиме, що робити з собою.

Ні тоді, ні тепер у мене ані жадного сумніву, що вона покінчить із собою, коли дізнається про ту.

О, якою ганебною ціною купується Спокій!

Але я знав, був певним що бог уб'є її.

У, проклятуший боже, як зненавидів тебе! Ставши на дорозі мойому кохання, ти загрожував зруйнувати той будинок щастя, який я змурував з такими труднощами. Почекай! Ти – не бог, ти – мара, ти – проста мильна булька, котру навіть не варт протикати, бо вона незабаром сама лусне! Але мені вже несила зносити далі твоє нахабство. Я повинен знищити тебе.

Я повалю тебе, нахабний боже!

Досі не знаю, кого вона більш у мені кохала: чи слабу людину з хорими нервами, чи чоловіка, який перший увів її в рай ярилого кохання, чи може політичного діяча. Отой проклятуший бог мав потрібне обличчя. Всі їх треба знищити.

Яко чоловіка, вона не могла мене забути, бо я був першим для неї. І марні були б тут усі мої заходи заслонити в її душі думку про того, хто перший дав їй кохання. Але я перестав бути вже її коханком, і вона почувала, що ніколи ним більш не буду. Їй залишились тільки спомини, і якби вдалось плюнути тому богові в його два остатні обличчя, вона б тільки повік пам'ятала мене, але не кохала б. А як ще влучно плюнути й заліпить тим плювком всю його морду, – може б і зненавиділа.

А самий бог повалився б зі свого п'єдесталу назавжди.

Я звалю тебе, боже, з твоєю мордою, що нахабно посміхається до мене трьома обличчями!

Чи є в мене самолюбство?

Гадаю, що так. Із самим собою, перебираючи в думковій самоті пережите і зроблене, знаю: багато творю через самолюбство, задля нього. Воно, може, із головних чинників моєї творчої роботи.

Ну, то як же плюнути собі самому в обличчя, приземлити власне самолюбство?

Адже самолюбство така штука, що коли навіть якій-будь сволоті подобаєшся, то воно задоволене... Аби ти подобався... То як же плюнути на його?

Але треба, треба!

Крок за кроком, мент за ментом – у невпинній боротьбі з самим собою (самолюбство), з її обожнюванням. Низка дрібних фактів, випадків, ніби помилок. Брехня і брехня. Якесь посування в безодню та до того ще й щохвилиний заклик:

– А подивись-но, який я брудний!

Важко. У розпучливій боротьбі розуму з почуттям винайдено вихід, але який важкий! Та краще це, ніж ще одним життям притягчити свій шлях.

Що все від того, що вона тебе кохає? Так розбийте кохання! Примусь зненавидіти!

І розбив. І примусив.

Крок за кроком, мент за ментом. На кожному кроці, у кожний мент показував їй свою нікчемність, повну нездатність до якої-будь роботи, дрібну гидоту своєї смердючої душі. Кожним вчинком підкопувавсь під авторитет підлого бога, бруднив ідеал.

Коли помітив з її боку якусь сторожкість та хитання у відносинах, ухопивсь ще на одно – останній удар.

Пустив його на третє богове обличчя. Вона ж кохала в мені політичного діяча (може – найбільш). От і узявсь за велику політичну роботу, аби остаточно скомпрометувати себе.

І я це робив з болем і радістю. Слухайте: як вам треба буде валити свого бога, робіть це обережно, щоби вона не знала, яку роль в цьому грало ваше бажання. Якби навіть їй сказали, що це ви примусили її на зненависть і образи, вона не повірить вам. Так треба робити.

Виривав од свого самолюбства криваві шматки, з насолодою пхав самого себе в грязюку. Я губивсь не тільки в її очах, а й перед усіма, бо хотів, щоб її постереження перевірялись словами інших. Я свідомо псував ту роботу, яка колись ввижалась мені найголовнішою в житті.

З великою насолодою робив це, бо там, попереду – зіркою стояла Справжня й Великий Спокій.

Ах, дайте мені нарешті Великого Спокою.

Кінець. Бога повалено. Сьогодні вона плюнула мені в обличчя. Ага, нахабнющий боже, я таки знищив тебе! Я – вільний! Що ти тепер? Тільки попалений бог!..

Ти коли це сталося, коли в грязюку носом заривсь отой нікчемний бог, я несподівано для самого себе зашкодував за ним, поваленим. Як

вона посміла? Яке вона мала право розлюбити мене й образити, хоч я й хотів того? – повалити бога? – плювати йому в обличчя?

І з небувалою силою схотілось привернути отому поваленому його міць і авторитет, поставити знову на незміряну височінь; любовно омити грязюку з його обличчя і по-рабському тертись об його п'єдестал.

Я кинув усе: і Справжню, і Великий Спокій... Я знову женусь за коханням тої, першої – і я матиму її.

Повалений бог помстивсь за себе.

Квітень 1920 р.